

רב אליעזר רונן הכהן גלרנטר
חבר המכון הגבוה לתלמוד ע"ש ברן

קירבה דבני נח ועבדים

קירבה דבני נח

הגמ' (יבמות כב ע"א) מביאה שיטת אמימר בקירבה דגרים לחלק בין עריות לעדות. אמימר סובר דגרים דהוו אחים מן האב מעידין לכתחילה זה לזה, דעדות לב"ד מסורה וגר שנתגייר כטקן שנולד דמי, אבל בגר שנשא אחותו מוציאין אותה ממנו מפני שעריות לכל מסורה. רש"י מסביר דכיון שהכל נושאים נשים (אף בלי ב"ד שיפרישו אותם) אתי לאחלופי בישראל ולהתיר עריות, דאין הכל יודעים דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. תוס' (ד"ה ערוה) מתמיה דלעיל בגמ' איתא דהטעם דגזרו חכמים עריות בגר שנתגייר הוא מפני שלא יאמרו שבאנו מקדושה חמורה לקדושה קלה ואין זה טעמא דהכא. והתוס' מתרצים דצריכים לשני הטעמים דאוסרים באופנים שונים. הטעם של אתי לאחלופי אצטריך לאסור בעריות האם היכא שלא נאסר בגיותו (כאחותו מן האם לשיטת ר"א). והטעם דשלא יאמרו אצטריך היכא דנאסר בגיותו (אשת אביו לר"ע ואחות אביו לר"א) בשאר האב, דהתם אין חשש אתי לאחלופי דהא הכל יודעים דזרמת סוסים זרמתם דאין קורבה לו. וצ"ע דהא עריות אלו נאסרים בגיותם והלא אין דין של זרמת סוסים. וצ"ל דהדין של זרמת סוסים זרמתם אינו דין שאין קירבה לגוי אלא כשנתגייר אין קירבה בין עכו"ם לישראל והכל יודעים דין זה (לעומת דין גר שנתגייר כקטן שנולד דמי שאין הכל יודעים). וסמוכים לזה דיש לו קירבה בגיותו מיבמות סב דגוי יש לו חייס (נתפס בפסול אביו ומקיים פר"ו). וגם מקדושין יז ע"ב דגוי יורש את אביו ד"ת רואים דיש לו שייכות לאביו בגיותו.

ומעצם הדין דיש עריות לגוי מצד האב (אשת אביו לר"ע ואחות אביו לר"א בסנהדרין נח ע"א) מבואר שיש קורבה מצד האב בגיותו. אלא דא"כ צריך לבאר למה שאר ערוות האב מותרות. וכבר עמד בזה רש"י בסנהדרין (נח ע"א ד"ה מן האב יקיים) למה אין איסור אחוה מן האב (לר"א דלר"ע

לא איצטריך דגם אחות מן האם מותרת). ות' דנלמד מדרשה שאמר אברהם אבינו לאבימלך "וגם אמנה אחותי בת אבי היא אך לא בת אמי" דאחות מן האב מותרת (אף שדחה הגמ' דרשה זו בע"ב היינו דוקא לר"ע אבל לר"א קיים למסקנא). רש"י גם עמד בזה כדף נח ע"ב לגבי הדעה דכותי מותר בביתו וביאר דלר"א ור"ע רק בעריות האמורות בפסוק אסורים ולא נאסר בתו. ומבואר מהא דלא תירץ בשתי הקושיות דאין קירבה מן האב לבני נח (כביאור הר"ן בסנהדרין שם) כדברי התוס' שבאמת יש קורבת האב לבן נח בגיותו אלא דעריות אלו לא נאסרו לבני נח. אלא לדבריו אפשר לבאר עוד דאף היכא שנתגייר אין דין של זרמת סוסים זרמתם (ורק דין של גר שנתגייר) ולכן לר' יוחנן ביבמות סב אי היה לו בן בגיותו ונתגייר קיים פרו ורבו.

לפי זה, לרש"י, באיזה מקרה נאמר הדין של זרמת סוסים זרמתם? רק כשהוליד בן ישראל, או ע"י שבא על הישראלית או ע"י שנתגיירה האשה אחרי שנתעברה. והברכת אברהם הביא סוגיא דבכורות מו ע"א דמעוברת שנתגיירה ובעלה עמה אין הבן יורש את אביו. ופירש רש"י הטעם משום דאפקריה רחמנא לזרעיה דזרמת סוסים זרמתם. והקשו עליו בתוס' דלמה צריך לטעם זה סגי בגר שנתגייר וביבמות צח אצטריך לטעם זה ולא סגי בגר שנתגייר כדי שלא נגזור דאתי לאחלופי בישראל. ועוד העיר דבגיותו יורש את אביו אף דאפקריה לזרעיה. ות' המרומי שדה (לקושיא הראשונה) דאין דין גר שנתגייר במעוברת שנתגיירה וכדאיתא ברש"י יבמות צח ע"א ד"ה הא דאמור רבי. ולכן צריך לדין זרמת סוסים. ולדברינו אף שבגיותו יורש את אביו זה מפני דבגיותו אין דין דאפקריה לזרעיה. ודוקא כשנתגייר האם והוליד בן ישראל אז אין לו שייכות לבנו. אבל כשנולד בגיות כבר מתייחס אחר אביו אף דאח"כ מגייר והוי כקטן שנולד אבל אין דין של זרמת סוסים זרמתם ולכן לר' יוחנן עדיין מקיים פרו ורבו. לפי זה יוצא חדוש לדינא שגוי שהוליד בן ישראל (אי על ידי שבא על בת ישראל או שאשתו נתגייר כשהיתה מעוברת) ונתגייר אינו מקיים פרו ורבו דאין הבן מתייחס אחריו דזרמת סוסים זרמתם.¹

הרמב"ן (יבמות צח עמוד א) חולק בכל זה וכותב דאין שום שאר האב בגיותו מהפסוק "זרמת סוסים זרמתם". והא דאשת אביו נאסר לר"ע

¹ המנחת חינוך (א': י"א) גם כותב דין זה אבל מטעם אחר.

ואחות אביו לר"א בסנהדרין נח ע"א הוא גזירת הכתוב היוצא מן הכלל. ולכן כותי מותר בבתו שאין לו שום קירבה לה. והא דגוי יש לו חיים ויורש את אביו "שאני התם דגלי לן קרא" ולכן דורשים את זה מקרא². ר' שמואל רוזובסקי (שיעורי ר' שמואל קדושין אות רנ"ו) כותב שיש להסביר חילוקי הרמב"ן דיש לו יחס (ולכן מתייחס אחריו מקיים פרו ורבו) אלא שאין לו קירבה (ולכן אין לו עריות). הוא מוסיף שירושה היה צריך להיות תלוי בקירבה והווי גזירת הכתוב שיש לו.

קירבה דעבדים

הגמרא בסנהדרין נח ע"ב כותב דעבד מותר באמו ובבתו "דיצא מכלל גוי ולכלל ישראל לא בא." באיזה עבד מדובר? הר"ן (שם) כותב דאיירי בגוי הנעשה עבד. הוא מותר באמו מפני שהווי כקטן שנולד דמי (היינו דכתב בגמרא "דיצא מכלל גוי") אבל אין גוזרים שמא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה דלא הוי ישראל גמור (היינו דכתב בגמרא ד"לכלל ישראל לא בא"). מה הדין בעבד הנולד עבד? האם אומרים מפני שאין לו חיים שגם הוא מותר באמו ובבתו? המנחת חינוך כותב שבאמת עבד אסור באמו ובבתו שהרי עבד חייב בפרו ורבו. רואים מזה דאף דעבד אין לו חיים ואין בנו מתייחס אחריו, עדיין יש לו שאר בשר ולכן מקיים פרו ורבו ואסור באמו ובבתו.

אבל הרמב"ם (איסורי ביאה י"ד:י"ז) כותב שהגמרא מדובר בעבד הנולד עבד שמותר באמו ובבתו. וכוונת הגמרא היא שאינו חייב בעריות שלא הוי בכלל בן נח אבל גם ישראל לא הוי. וצריך עיון דהרי גוי חייב במצוות כאשר ואשה חייבת בעריות? וצריך לומר דאף דחייב במצוות כאשר לא הוי כאשר ממש (שיש לה קדושת ישראל גמורה) אלא שחסר לו קדושת ישראל ואסורי עריות תלויין בקדושת ישראל. והרמב"ם שם בהלכה י"ח כותב "ויראה לי שאם בא העבד על הזכר ובהמה יהרגו שאיסור שתי עריות אלו שוה בכל אדם." והקשה עליו הראב"ד קושיא עצומה "א"א זה לא היה צריך אפילו לתינוקות וכי משום קורבה נאסרו

² יש לעיין איך יסביר הרמב"ן את הדעה בסנהדרין נח ע"ב האוסרת כותי בבתו, הלא אין שארות ביניהם. וצריך לומר דהמקור הוא מ"עולם חסד יבנה" והא דאדם לא נשא את בתו.

אלו שיהיו אלו מרוחקים וכל עונשים שבתורה הרי הן מוזהרים כישראל הנקבות." ולדברינו אפשר לבאר דברי הרמב"ם בטוב טעם דהיה אפשר לומר דגם עריות אלו דזכר ובהמה היה עבד מותר בו מפני שאינו בכלל איסורי בן נח וגם לא הוי ישראל גמור ואולי גם עריות אלו נאסרו משום קדושת ישראל ואינו שייך לו. לכן היה צריך הרמב"ם לפרש דעריות אלו שוה בכל אדם ואינם אסורים מפני קדושת ישראל ואיסור זה שייך גם לעבדים. והראב"ד חולק על הסברו של הרמב"ם וסובר שעבד מותר באמו ובבתו מפני שאין לו חיים ואינו קרוב להם ולכן אין שום מקום לומר שעבד יהיה מותר בזכר ובהמה. אבל אם כן למה הגמרא נותן הסבר אחר בטעם היתר עבד באמו? וצריך לומר שהראב"ד יפרש בדברי הגמרא כפירוש הר"ן דאיירי בעבד הנקנית.

וזה מסביר דברי הרמב"ם שם בהלכה י"א שכותב "עבד שנשתחרר הרי הוא כקטן שנולד וכל שאר בשר שהיו לו כשהוא עבד אינן שאר בשר." והלא לא היה לו שום שאר בשר כשהיה עבד והיה מותר בכל קרוביו? ולדברינו היו לו קרובים כשהיה עבד (אלא שהיה מותר בהם מפני שלכלל ישראל לא בא) והיה הוא אמינא שיאסרו כשישתחרר. רק שהם מותרים שכשנשתחרר שהוי כקטן שנולד ונפקע קורבתו. וזה גם מסביר דברי הכסף משנה בהלכות ממרים (ה' ט') שכותב דעבד אינו חייב על קללת אמו או מפני שאינה ישראלית או מפני שכל שאינו חייב על אביו אינו חייב על אמו. והקשה המנחת חינוך (מצוה א') למה צריך לטעמים אלו "לא הוי בנה כלל." ולדברינו באמת צריכים לטעמים אלו דהוי בנה והיינו חושבים שחייב על קללתה.